

Komunitarismus

Úvod – Komunitarismus jako kritika liberalismu

- francouzská revoluce: *liberté, égalité, et fraternité*.
- liberalismus nemá co říct k ideálu *bratrství* – pospolitosti. *Marxismus*: jen budoucí komunita X pospolitost *již existuje*, a to ve formě společných sociálních praktik, kulturních tradice a sdílených sociálních významů. Nemusí být vytvořena z ničeho, ale musí být *respektována a chráněna*.
- *kritickou reakcí* na Rawlsovu Teorii spravedlnosti.
- vychází z Aristotela a (zvláště) Hegela (Moralität v. *Sittlichkeit*).
- představitelé: Alasdair MacIntyre, Michael Sandel, Charles Taylor a Michael Walzer (1). Nikdy se však neidentifikovali s *komunitaristickým hnutím* (2).

Ad (1) - v jádru tzv. sociální teze: *identity* lidí jsou definovány jejich *příslušností*; jsou členy kulturně formovaných společenství s jeho standardy a hodnotami. Lidé mohou rozvíjet sebe a své schopnosti pouze *ve společnosti*.

- *kritizují liberály* za to, že jejich obraz člověka je atomistický: člověk jako *soběstačná* bytost, jejíž tužby a schopnosti předcházejí společenské spolupráci X jedinec je *zapuštěn v sociálních a kulturních zvycích*. Svou identitu si ve velké míře nevolíme, ale *uznáváme* ji.
- liberálové opomíjí význam pospolitosti. Ty jsou *pramenem politických nároků*, či (dokonce) *osobních identit*. Kolektivní normy a praxe *vytvářejí jednotlivce* jako osoby a dávají jejich životu *smysl a hodnotu*. *Členství* v pospolitosti je prvořadné a nejhlavnější politické *dobro*.

- kritika univerzalistické ambice liberální teorie: *teorie spravedlnosti* jako *Archimédův bod*, jako *standard*, jak posuzovat a hodnotit všechny typy společností X třeba najít standardy spravedlnosti *ve formách života a tradicích* partikulárních společností. *Efektivní kritika* se odvozuje jen ze zvyků a tradice konkrétních lidí žijících v partikulárním čase a místě.
- neexistuje *žádná perspektiva vnější komunity*, v níž jednatel žije. Jediným způsobem, jak identifikovat spravedlnost, spočívá v analýze toho, jak jednotlivá sociální *dobra hodnotí* partikulární *pospolitost*. Identifikace principů spravedlnosti spíše způsobem *kulturní interpretace* než filosofické argumentace.

- reakce liberálů: eliminace univerzalistických pretenzí v *Politickém liberalismu* Johna Rawlse X potvrzení univerzality *spravedlnosti jako nestrannosti* Briana Barryho.
- *relativismus* komunitarismu jde proti široce sdíleným porozuměním: *morální nesprávnost* (např. otroctví) je důvodem pro sdílená porozumění, a ne naopak.
- v *pluralistických* společnostech navíc nějaké sdílená porozumění ani nemůžeme předpokládat, a proto musíme být nějakou obecnější koncepcí spravedlnosti.

Ad (2) – kriticky: komunitarismus nenabízí atraktivní představu neliberální společnosti (tím není ani předmoderní *Gemeinschaft* či indický kastovní systém).

- *liberální euforie* po pádu sovětského bloku brzděna problémem *implementace ústavní demokracie* (etnické konflikty, chudoba, problémy životního prostředí, korupce).
- *lidská práva jako poslední utopie* X výzva přichází z Východní Asie: diskurs o asijských hodnotách, které nadřazují hodnotu rodiny a sociální harmonie před západními občanskými a politickými svobodami. Kulturní faktory ovlivňují přednost jistých práv, jejich ospravedlnění a morální ospravedlnění politických praktik a institucí. *Jádro lidských práv a pluralitu možných způsobů implementace.*

I. Komunitarističtí teoretici (Sandelovo nezakotvené jáství)

- Sandelova otázka: jaká politická filosofie je obsažena v našich praktikách a institucích? Liberální filosofie: její principy nepředpokládají *žádnou zvláštní koncepci dobra*. Spravedlivá společnost se zpěčuje volit mezi konkurujícími účely a cíli.
- poskytuje pouze rámec: právo má přednost před dobrem.

- v základu jistý obraz osoby: nezakotvené jáství, které je *nezávislé na účelech a cílech*, které má. Vylučuje možnost *konstitutivních cílů*: žádná role či závazek mě nemůže definovat zcela, že by se mé sebeporozumění bez nich neobešlo.
- zásadní nejsou zvolené cíle, ale *schopnost je volit*. Sám sobě rozumím jako *svobodnému a nezávislému aktéru*, který je schopen volby. Identita není vázána na cíle a zájmy.
- tato představa je *osvobozující*: člověk je osvobozen od diktátu přírody a sankcí sociálních rolí. Je *suverén*. Koncepce dobra mají význam jen proto, že jsme si je zvolili.

X

- vztah jáství a jeho cílů (1): jáství je *zakotveno či situováno* v sociálních praktikách. Jsme vždy *nositeli partikulární identity*. K *sebeurčení* dochází vždy *v rámci sociálních rolí*. Liberální ideál jáství je (a) prázdný, (b) jde proti vnímání nás samých a (c) ignoruje naši zakotvenost v sociálních praktikách.
- Ad (a): *svoboda volby* sama o sobě je *prázdná*. Svoboda volby musí být *situovaná*, jinak nihilismus (odmítnutí všech hodnot jako arbitrárních) X liberální obhajoba svobody je založena na *důležitosti projektů*, které naše svoboda sleduje, a právě proto musíme být svobodní.
- Ad (b): v liberalismu *jáství předchází jeho cílům*. To není pravda, protože jáství je spíše *konstituováno svými cíli*, které si nevolíme, ale spíše *objevujeme* v daném sociálním kontextu. Liberalismus nenabízí přesvědčivý způsob, jak vnímáme sebe samé X liberalismu jde spíše o to, že by *žádný cíl neměl být vyjmut z přezkoumání*, a proto si představuje já bez jeho přítomných cílů.
- Ad (c): protože je *naše já již zakotveno v praktikách*, tak to, *kým jsme*, spíše než volíme, tak *objevujeme*. *Sdílené hodnoty definují naši identitu* X podle liberálů toto sebeobjevování ještě *nenabrazuje a nezabraňuje našim soudům* o tom, jak žít svůj život. *Nejsme uvězněni* v našich přítomných sociálních poutech, ale naopak je můžeme hodnotit.

X

- důsledkem liberalismu je zvláštní forma společnosti: já vstupuje do *dobrovolně vytvořené pospolitosti*. Jáství se nenachází v pospolitosti, která by byla konstituována

vazbami, které je předchází. Tj. odlišení konstitutivní od kooperativní (dobrovolně vytvářené) pospolitosti.

- Rawlsův *princip diference*: mimořádné vlastnosti, co mám, jsou nahodilými, nikoliv nutnými charakteristikami mé samého. Popisují vlastnosti, které mám, nikoli osobu, jíž jsem. Nesmí mě zvýhodňovat. Talenty nutno pojímat jako *obecný majetek*.
- problém přechodu od toho, že je něco nahodile mé, k tomu, že je proto obecným majetkem, zůstává neospravedlněn (???)
- princip diference musí *předpokládat morální vazby* mezi lidmi. Vyžaduje, ale není schopen poskytnout, způsob *identifikace* těch, jejichž výhody mají být chápány jako obecný majetek...

X

- *loajality* jsou s námi spojeny jako se členy konkrétní rodiny, pospolitosti, národa. Abstrahovat od tohoto členství znamená chápat osoby bez charakteru: pohybují se v rámci dějin, které nemohu iniciovat ani řídit, tyto ale mají důsledky pro mé volby a chování. *Liberální představa* není morálně samonosná, ale zůstává *odkázána na pojem pospolitosti*.
- filosofie je v politické praxi spojena s představou procedurální republiky. Původ leží v *koncentraci moci* (ekonomické a politické) a s tím souvisejícím projektem *nacionalizace* života. Národní republika nadějí demokracie (...).

X

- tento projekt ale ztroskotál. Posun k filosofii *férových procedur a politice práv*.
- dvě tendence: *potlačení demokratických prostorů* (svoboda v protikladu k demokracii. Práva jako trumfy) a *pohřbení toho typu pospolitosti, na kterém závisí* (sociální stát není schopen velkou mírou angažovanosti podporovat). Já zajato v sítích nezvolených závazností a přesto odděleno od pospolitých identifikací a sdílených sebeurčení.
- co dělat? Nutnost především správné konceptualizace problému:

II. Komunitaristická politika (viz Stanford, Etzioni, Glendon)

- komunitaristická politika motivována *negativními sociálními a psychologickými důsledky* spojenými s atomistickými tendencemi vlastními moderním liberálním státům. Liberální instituce a praktiky podle komunitaristů přispěly k odcizení lidí politice, hamižnosti manažerů, osamocení, městské zločinnosti a nestabilním partnerským vzorcům, které se negativně projevují v životě dětí.
- druhá generace komunitaristů je od 90. let vedena především těmito *praktickými otázkami*. Chce podporovat společenskou *odpovědnost* a politiky, zaměřené *proti erozi společenského života* ve fragmentované společnosti.
- terčem politického komunitarismu (Etzioni) není filosofické pojetí jednotlivce, ale *kultura egoismu, individualismu a sebeuspokojování*. Výsledkem je sociální roztržštěnost a odcizené životy atomizovaných jednotlivců, které nedávají smysl.
- komunitarismus jde *napříč tradičním politickým rozdělením*. Komunitaristé kritizují jak levici, tak pravici:

- (a) levici za podporu neudržitelných sociálních politik, které vedou k centralizaci a byrokratizaci, a tím k odcizení veřejnosti a nakonec i k úpadku sociálních vazeb a k eliminaci individuálních iniciativ.

- (b) pravici za erozi sociální odpovědnosti (instrumentální kalkulace a hamižnost) a společenského života, neboť neregulovaný volnotržní kapitalismus narušil rodiny a místní společenství a vedl ke zkorumpování politiků (vazba na ekonomické lobby).

- nová verze *řečnění o právech* ovládla politický diskurs a brání kompromisu a realistickým očekáváním. Lidská práva by neměla nekontrolovatelně bujet. Neměli bychom se zajímat jen o osobní seberealizaci, ale též o *podporu společenství*, které ji podporují (rodiny, školy, sousedství, politický život).

- dva druhy komunitarismu: (a) nostalgický a (b) do budoucna zaměřený komunitarismus.

- (a) nostalgický komunitarismus lamentuje nad úpadkem komunit, které erodují kvůli agresivnímu prosazování individuálních práv a skupinové soudržnosti.

Společnost zašla až příliš daleko v tom, jak dovoluje sledování osobních preferencí. *Tradicionalistický* komunitarismus se dostává do rozporu s liberálními hodnotami.

- existuje ale též (b) druhý proud komunitarismu, který akceptuje individuální volby a kulturní diverzitu v moderní kultuře. Hledá *protiváhu silnější formy diverzity*: příslušnost k národu způsobem jak vytvořit sociální pouto. Participační demokracie, liberální nacionalismus a republikanismus.

X

- kritici komunitarismu zmiňují, že vede k *potvrzování hierarchických uspořádání* v rámci společnosti a *uměle brání konfliktům*, jež přirozeně vznikají.

- jaké komunity jsou pro komunitaristy důležité? *Místní společenství* (obec), *společenství paměti* (sdílejí historii: národ), *psychologické komunity* (místa důvěry, kooperace a altruismu: rodina, rodinná firma, škola). Právě tyto 3 druhy společenství je třeba podle komunitaristů podporovat (...).

X

- podle kritiků si mohou příslušníci k těmto komunitám konkurovat (účast na občanském, spolkovém či pracovním životě vyžaduje osvobození od rodinných povinností): *tragická volba* mezi různými (a stejně hodnotnými) formami společenského života. Má být nejdůležitějším společenstvím rodina, svépomocné skupiny, lokální společenství, či stát?

X

- mohou existovat zvláštní formy společenského života, podporující další (příklad místních společenství).

- také větší zajištění individuálních práv může napomáhat společnému dobru (demokratická práva participace posilují identifikaci s politickým společenstvím).

X

- excesy komunitarismu: důraz na závazky vůči rodině poškozuje jednotlivce a představuje bariéru ustavení demokratické politiky (X v jiných společnostech je třeba naopak posílit rodinný život, neboť lidé obětují rodinu pracovním zájmům).

- konkrétní řešení toho, jakým společenstvím třeba dát přednost musí vycházet z toho, jakým problémům partikulární společnosti čelí a co by měly být jejich sociální priority.
- Východní Asie: konfucianismus se v mnoha bodech překrývá s komunitarismem: oba zdůrazňují význam vztahů pro lidský život, stejně jako roli výchovy.
- konfucianismus ovšem *spjat s různými praktikami*, které nejsou z dnešního pohledu morálně přijatelné: jeho patriarchální hodnoty přispěly k podřízení a utrpení žen. Nutnost jeho interpretace, aby byl *více kompatibilní s moderními hodnotami*. Na druhou stranu se *mnohé konfuciánské hodnoty* ukazují zvláště *výhodné* pro dnešní dobu: důraz na rodinu, blahobyt, zásluhovost ve vzdělání a orientace na tento svět. Komunitarismus může konfucianismu připomenout hodnotu *pluralismu* v rámci občanské společnosti.

III. Selhal liberalismus? (Patrick Deneen)

III. 1 Analýza liberalismu

- cíl liberalismu (i zdroj přitažlivosti): *svoboda*. Tu ale nevyalezl. Již ve *starověku* otázkou jak omezit pokušení a prosazování tyranie, jak kultivovat ctnosti a sebeovládání. *Římské a středověké myšlení*: ústavnost, dělba moci, odluka církve od státu, práva a ochrana před svévolí, federalismu, právní stát, omezená vláda. Tyto pojmy liberalismus nově definuje.
- revoluce modernity: (1) politika založena na *spolehlivosti těch dole*, ne na aspiracích těch nahoře (př. Machiavelliho). Využití sobectví a touhy po hmotných statcích; (2) *výcvik k ctnosti zdrojem útlaku, svévole a omezování*. Individualistická racionalita; (3) *překonat lidské podrobení nadvládě a omezení přírody* – nová přírodní věda.
- toto revoluční pojetí politiky, společnosti, vědy a přírody položilo základy liberalismu. Svoboda jako osvobození od zavedené autority, emancipace od svévolné kultury a tradice, rozšíření lidské moci a nadvlády nad přírodou. *Úspěchy liberalismu a víra v něj* navzdory současným chorobám. Podle Deneena *neudržitelnost* liberalismu může zakrývat jen zaslepená ideologie.
- 2 antropologické předpoklady liberalismu: (1) *liberální voluntarismus* a (2) *válka proti přírodě*. Ad (1): *neomezená a autonomní volba jednotlivců* (Hobbes, Locke atd.). Legitimita vztahů závisí na tom, zda si je člověk zvolil a zda slouží jeho racionálnímu zájmu. Liberalismus jako *normativní projekt*: máme se vyhýbat závazkům a přijímat flexibilní vztahy a pouta. Ad (2): *odstranění myšlenky přirozeného řádu a lidské přirozenosti*. Dvě vlny (a dvě verze liberálů – konzervativní a progresivní): (a) *ovládnutí přírody, rozvoj trhu* založeném na svobodném podnikání, (b) *odmítnutí neměnnosti lidské přirozenosti*. Osvobození člověka od biologické povahy našich těl.
- liberalismu vede k proměně lidského života a světa. Čím více realizována autonomie, *tím více musí růst stát*. Ten osvobozuje lidi od všech dalších forem sdružování. *Osvobozený jednatel* (usilující o okamžitá uspokojení) a *kontrolující stát* (osvobozuje z omezujících pout) jdou ruku v ruce. Jaké negativní konsekvence to

přináší? Liberalismus *těžil ze zdraví a kontinuity rodin, škol a komunit, ale filosoficky podkopával jejich základy. Jejich aktivní destrukce... Vyčerpání morálního sebeovládání a vyčerpání hmotných zdrojů. Nelze vynutit řád a zajistit hmotný růst.*

III. 2 Co dál?

- liberalismu selhal, protože byl úspěšný. Vytváří *endemické patologie*. Problém *všudy přítomná ideologie*. Sebeklam liberálů. Dvě podoby rozuzlení: (1) *přetrvání liberalismu* (liberální řád stále více vnucován příkazy), či (2) jeho *nabrázení jiným režimem* (populistické nacionalistické autoritářství či vojenské autokracie). Bohužel, liberálové si nejsou vědomi své spoluviny a nálepkují nespokojené krajany (...).
- tři nezbytné kroky: (1) *uznat úspěchy liberalismu a vyloučit možnost vrátit se do před-liberálního věku*, (2) *povznesení se nad věk ideologie* (propast liberalismu a reálného života; nutnost rozvoje praxe), (3) *z kotle zkušeností a praxe se vytvoří lepší teorie politiky a společnosti*.

Ad (1): každý *krok k post-liberálnímu věku* musí začínat *oceněním liberalismu*. Liberalismus čerpal z antiky a křesťanství, ale proměnil význam starých pojmů. *Falešná antropologie* liberalismu. Nedosahování ideálů je endemicky zakotvena v samotném liberalismu. Rostou *obavy a nespokojenost*. Př. osvobození žen – služba *korporátní Americe*.

Ad (2): *humánnější* politika se musí vyhnout pokušení nahradit jednu ideologii druhou. Potřeba vyjít ze *zkušeností a praxe*. Liberalismus není jen politickým, ale společenským projektem – ničí lidské vazby. Př. praxe *rumspringa* *Amišů*. Příslušnost k náboženství, kultuře či rodině nahodilostí danou narozením, a proto něčím podezřelým. Přehlíží se tak *svoboda mezigeneračních interakcí*. Kultura a tradice výsledkem nahromaděné praxe a zkušenosti. Liberalismus vytváří *nepřemýšlející populaci* – potřeba vědomého úsilí, zvažování, reflexe a souhlasu.

Ad (3): Alternativy k byrokratickému a zmechanizovanému světu zřejmě ve zbytcích ortodoxních náboženských komunit, u *hospodářů v domácnostech a místních komunitách*. *Kontra-antikultura*. Podpora kultury v komunitách, posilování ekonomiky domácnosti a formy samosprávy. Vše má *lokální* kořeny. Minimalizace účasti člověka na abstraktní a neosobní povaze moderní ekonomiky. Politická samospráva vs. politika jako divácký sport. Podpora *ducha samostatnosti* (Tocqueville) a *umění sdružování*. Právě z těchto komunit vyrostou *post-liberální politická teorie*. Komunity majáky a polními nemocnicemi – vznik *odlišné zkušenosti*. Potřeba *si představit svobodu po liberalismu*.

Povinná literatura:

Sandel, Michael 1995. „Procedurální republika a nezakotvené jáství.“ *Filosofický časopis* č. 2, 249-265.

Deneen, Patrick 2019. *Proč selhal liberalismus?* Praha: Academia, 33-46, 141-153.

Doporučená literatura:

- Abbey, Ruth 1991. *Charles Taylor*. Princeton: Princeton University Press; Barša, Pavel 1995. Individualismus a komunitarismus. Americké diskuse o liberalismu a hodnotě společnosti. *Politologický časopis* č. 3, 192–206; Blackledge, Paul, and Knight, Kelvin (eds.) 2011. *Virtue and Politics: Alasdair MacIntyre's Revolutionary Aristotelianism*. Notre Dame: University of Notre Dame Press; Cunningham, Lawrence S. (ed.) 2009. *Intractable Disputes about the Natural Law: Alasdair MacIntyre and Critics*. Notre Dame: University of Notre Dame Press; Dufek, Pavel 2010. *Úrovně spravedlnosti: liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 94–100; Etzioni, Amitai 1990. *The Moral Dimension: Toward a New Economics Paperback*. New York: Free Press; Etzioni, Amitai 1994. *Spirit of Community*. London: Touchstone; Forst, Rainer 1996. „Komunitarismus a liberalismus - stadia diskuse.“ In: *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Ed. Josef Velek. Praha: Filosofia, 39–84; Garbowski, Christopher, Hudzik, Jan and Klos, Jan 2009. *Charles Taylors Vision of Modernity: Reconstructions and Interpretations*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing; Glendon, Mary Ann 1991. *Rights Talk*. New York: Free Press; Gutmanová, Amy (ed.) 2001. *Charles Taylor: Multikulturalismus: zkoumání politiky uznání*. Praha: FILOSOFIA; Horton, John, Mendus, Susan (eds.) 1995. *After MacIntyre: Critical Perspectives on the Work of Alasdair MacIntyre*. Notre Dame: University of Notre Dame Press; Knight, Kelvin (ed.) 1998. *The MacIntyre Reader*. Notre Dame: University of Notre Dame Press; Knight, Kelvin 2007. *Aristotelian Philosophy: Ethics and Politics from Aristotle to MacIntyre*. Cambridge: Polity; Kuna, Marián 2010. *Etika a politika v perspektive Alasdaira MacIntyry*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku; Kymlicka, Will 2002. *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 208–283; Lutz, Christopher Stephen 2009. *Tradition in the Ethics of Alasdair MacIntyre: Relativism, Thomism, and Philosophy*. Lanham: Lexington Books; MacIntyre, Alasdair 1988. *Whose Justice? Which Rationality?* Notre Dame: University of Notre Dame Press; MacIntyre, Alasdair 1990. *Three Rival Versions of Moral Enquiry*. Notre Dame: University of Notre Dame Press; MacIntyre, Alasdair 1999. *Dependent Rational Animals*. Chicago and La Salle: Open Court; MacIntyre, Alasdair 2004. *Ztráta ctnosti*. Praha: OIKOYMENH; [Murphy, Mark C.](#) (ed.) 2003. *Alasdair MacIntyre*. Cambridge: Cambridge University Press; Sandel, Michael J. 1998. *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press; Sandel, Michael J. 2010. [Justice: What's the Right Thing to Do?](#) New York: Farrar, Straus and Giroux; *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (hesla: citizenship; communitarianism; liberalism; nationalism; republicanism); Strnadová, Lenka 2007. „Komunitarismus“. *Politická filozofie: Aktuální problémy*. Ed. Přemysl Rosůlek. Plzeň: Aleš Čeněk, 15–41; Taylor, Charles 1989. *Sources of the self: the making of the modern identity*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press; Taylor, Charles 1994. „Liberální politika a veřejnost.“ In: *Liberální společnost*. Ed. Krzysztof Michalski. Praha: FILOSOFIA, 17–53; Taylor, Charles 1995. Omyl negativní svobody. *Filosofický časopis* č. 5, 795–814; Taylor, Charles 1995. „Nedorozumění v diskusi mezi liberály a komunitaristy.“ In: *Současná politická filozofie*. Ed. János Kis. Praha: Oikoymenh, 465–494; Taylor, Charles 1997. *Hegel*. Cambridge: Cambridge University Press; Taylor, Charles 1998. *Hegel and modern society*. Cambridge: Cambridge University Press; Taylor, Charles 2001. *Etika authenticity*. Praha: Filosofia; Taylor, Charles 2004. *Modern social imaginaries*. Durham: Duke University Press; Taylor, Charles 2007. *A Secular Age*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press; Tully, James (ed.) 1994. *Philosophy in an age of pluralism: the philosophy of Charles Taylor in question*. Cambridge: Cambridge University Press; Velek, Josef (ed.) 1997. *Etika autonomie a authenticity*. Praha: FILOSOFIA; Walzer, Michael 1984. *Spheres Of Justice: A Defense Of Pluralism And Equality*. New York: Basic Books; Walzer, Michael 1996. Tři cesty v morální filosofii. *Filosofický časopis* č. 4, 641–662; Walzer, Michael 2000. *Interpretace a sociální kritika*. Praha: Filosofia.